

SPEELSE WIJSHEID

Serie Uit het leven gegrepen - 3 zondagen over Spreuken

Meer dan 2200 jaar geleden keek een man naar zijn nog jonge zoon en dacht, och, als die in deze harde wereld maar gelukkig wordt! Hij begon levenslessen voor zijn zoon op te schrijven om hem te behoeden voor verdriet en hem een duwtje in de richting te geven van het goede. De bezorgde vader – of schreef hij stiekem ook aan zichzelf? – realiseerde zich goed dat wijsheid iets is wat we in alle fases van ons leven nodig hebben. Als kind wordt je meteen voor de leeuwen geworpen. Hoe reageer je wanneer iemand je pest? Wat doe je als je, zoals Kaïn, jaloers bent? Of een moderne kindervraag: hoe moet je je verhouden tot je ouders als die uit elkaar gaan? Dat zijn grote levensvragen voor nog heel jonge mensen. Naarmate je ouder wordt, komen er nieuwe, moeilijke vragen op. Hoe zorg je goed voor anderen, zonder jezelf uit het oog te verliezen? Wat doe je als je je eenzaam of uitgerangeerd voelt? En hoe blijf je overeind als je plotseling getroffen wordt door een ongeluk of door de dood? Soms zouden we graag iemand hebben die ons wat praktische levenswijsheid toefluisterde.

Laten we eens kijken naar de levensles van deze vader uit Spreuken, die Gerard Swüste zo ontroerend heeft vertaald. In dit gedeelte verwijst de schrijver op een speelse manier naar het scheppingsverhaal en hij voegt daar iets aan toe. God heeft de aarde met wijsheid geschapen, zegt de schrijver. Dat neemt hij letterlijk, dus moet God de Wijsheid – een vrouwelijke personificatie – eerder hebben geschapen dan de aarde zelf. Zoals God in Genesis een vrouw maakt uit het lichaam van een man, scheidt Hij hier uit Zichzelf – iets anders is er immers niet – Vrouwe Wijsheid. Zo staan er niet alleen een man en een vrouw aan het begin van de mensheid, Adam en Eva, maar staan ook het mannelijke en het vrouwelijke aan het begin van het bestaan. Over God de Schepper, de Verwekker, wordt in de hij-vorm geschreven. De Wijsheid is vrouwelijk. Dat is grammaticaal nu eenmaal zo, maar ook invoelbaar: de vrouw als stille kracht, de liefdevolle en wijze oermoeder.

Zijn mannen dan niet wijs? En vrouwen zo passief? Bij deze mythische beelden is het goed om te weten dat er in het jodendom vaak wordt gesproken in dualiteiten: hemel en aarde, rein en onrein, mannelijkheid en vrouwelijkheid, enzovoorts. Ook deze mythische God heeft een mannelijke en een vrouwelijke kant, en de mens die naar Zijn evenbeeld geschapen is, eveneens. Als mens is het dan ook de kunst om beide archetypen in jezelf te ontwikkelen: mannelijkheid en vrouwelijkheid, de Schepper en de Wijsheid. Dat klinkt een stuk zweveriger dan het is.

In zijn gedicht '*Tussen hen in*' laat K. Schippers mooi zien hoe de Schepper in ons voortdurend bezig is. Dankzij onze verbeeldingskracht zien we een samenhang tussen de dingen die er niet van nature is, zegt hij. Het blad dat van de boom is gevallen is zich niet bewust van de plek waar hij valt. Alleen wij mensen zien dat dat blad naast de bank en de tuinslang ligt. We kunnen daar zelfs betekenis aan toekennen en zeggen dat het een goed teken is dat dat blad nu net daar is gevallen. Zo kunnen kinderen ook roepen tijdens een spel dat je niet op de strepen tussen de tegels mag staan, omdat er anders iets ergs gebeurt. 'Alledaagse religie,' noemt Schippers dat en met zijn afkortingen voor de woorden 'tegenover' (t.o.) en 'ten opzichte van' (t.o.v) laat hij zien hoe kunstmatig die is. Schippers wijst ons dus op iets heel basaal: we creëren voortdurend samenhang tussen dingen en gebeurtenissen en geven daar betekenis aan. Omdat we dát kunnen, gaat er een wereld voor ons open: we kunnen elkaar verhalen vertellen, ons in elkaar inleven, kunst maken en ook – het woord 'religie' viel al – zin aan het leven geven.

Die scheppingsdrang heeft helaas ook een schaduwzijde. Als je bijvoorbeeld, gevormd door vroegere ervaringen, de vaste overtuiging hebt geschapen dat niemand je ziet staan, kun je daar overal bewijs voor gaan zien. Heb je geen partner? Koren op je molen, dat komt omdat niemand je ziet staan. Heb je wel een partner? Ja, leuk hoor, maar die ziet je niet staan. Zo kunnen we behalve ons geluk ook ons ongeluk scheppen. Niet moedwillig, maar vaak omdat dat een patroon is dat lang geleden is ontstaan. Daaraan heeft niemand schuld, ook je ouders niet, die ook maar kinderen zijn van hun ouders en hun omstandigheden. Dwaasheid hoort bij het leven. Als je je daar echter te veel door laat leiden, waarschuwt de schrijver van Spreuken, doe je jezelf geweld aan. Je snijdt jezelf af van het leven, van wat er daadwerkelijk gebeurt, en van al het goede wat er in het leven te vinden is.

Gelukkig huist er Wijsheid in ons. En gelukkig is dat volgens de schrijver uit Spreuken niet een strenge vaderfiguur of profeet die ons de mantel uitveegt. In de ogen van deze bezorgde vader is de Wijsheid grappig genoeg een spelend kind, een onbevungen meisje dat zonder terughoudendheid van de mensen houdt. Dat beeld van wijsheid is niet alleen bijzonder voor een tijd waarin vrouwen en kinderen nauwelijks serieus werden genomen, het is ook nu, in een tijd van Gandalf en Perkamentus, nog fris en ontwapenend. Deze wijsheid schreeuwt niet om haar gelijk. Ze behelst liefde en vertrouwen en is speels en veranderlijk. Van die paradijselijke wijsheid kunnen we veel leren. Niet alleen van haar helende, onvoorwaardelijke liefde, maar ook van haar kinderlijke speelsheid en beweeglijkheid. Spelen relativeert in één klap het beeld dat je van jezelf en je omgeving hebt gemaakt. Je scheidt een nieuwe wereld, waarin je een ander deel van jezelf kunt aanboren dan normaal, terwijl je weet dat het een spel is.

Een paar jaar geleden interviewde ik voor mijn boek *Stemmen* de musici van het Koninklijk Concertgebouworkest, mensen dus die van spelen hun beroep hadden gemaakt. Een violiste vertelde me toen dat ze alles losliet op het moment dat ze een concert moest geven. Zelfs als ze zich zorgen maakte om een van haar kinderen, zette ze de knop om en speelde. Ze nam haar spel serieus. Tijdens het concert, legde zij haar gevoel in de muziek, maar nooit zozeer dat ze bevangen werd door haar emoties. Dat maakte alleen maar dat ze verkrampte en dat ze niet meer kon communiceren met de andere musici en het publiek. Het spel moest een spel blijven. Alleen binnen die grenzen kon er iets bijzonders ontstaan. 'Voor veel mensen,' zei de violiste, 'is de functie van muziek dat ze een verbreding van perspectief krijgen. Dat kun je ook ervaren bij een schilderij, een verhaal of een andere kunstvorm. Je verplaatst jezelf even in iets anders, waardoor je een bredere blik krijgt. Als ik naar muziek luister, treed ik als het ware uit mezelf. Ik zit niet meer vast in wat ik goed en slecht vind. Het is een bevrijdend gevoel. Je kunt helemaal in de muziek verzinken en bent zelf niet meer zo prominent aanwezig.'

Zelf niet meer zo prominent aanwezig zijn, je eigen verhaal relativeren, lachen om jezelf: wat een verademing kan dat zijn! Als je goed om je heen kijkt, zie je dat mensen voortdurend hun wereld herscheppen door te spelen. Let maar eens op de oma's die kleertjes breien voor hun kleinkinderen, de verliefden die elkaar met grapjes aan het lachen proberen te maken, de toeristen die voor de toren van Pisa wankelend op één been gaan staan... Zij scheppen plezier in het leven. Wees dus wijs, gooi eventueel uw schaamte overboord en ga straks lekker spelen als u de kerk uitloopt.

Amen.

Judith van der Wel

We lezen: Spreuken 8: 22-36 & K. Schippers: *Tussen hen in*
Judith van der Wel is te bereiken via lt@dominicusamsterdam.nl ('tav Judith van der Wel').